

tia rigorosa legalis, aut commutativa, sed potentialis, videlicet religio, quia est consummate exterius per adimpletionem ipsum votum emissum, juxta illud: *Vovete, et red- dite Domino Deo vestro omnes, qui in circuitu ejus offertis munera*: offerre enim munera in cultum Dei actus religionis est. Quod autem ad hoc obligetur quis ex alio actu religionis præcedente, scilicet, ex voto, non tollit ab obligatione rationem cultus religionis, neque ex hoc infertur, quod debeat pertinere ad aliam virtutem, sed potius quod est consecutio divini cultus intenta per votum adimplendo illud per oblationem actualem rei promissæ, quamvis ex vi voti sequatur obligatio sub mortali ad oblationem, quæ sine voto non erat.

XXVII. Ad auctoritatem D. Thomæ ex duodecimo dicitur, quod ex illis tribus generibus sacrificiorum primum pertinebat ad religionem, quia ut ibidem habet D. Thomas, primum quod dicebatur holocaustum, quasi totum incensum, offerebatur Deo specialiter ad reverentiam majestatis ipsius; totumque comburebatur, ut sicut totum animal resolutum in vaporem sursum ascendebat, ita etiam significaret totum hominem, et omnia, quæ in eo sunt Domino esse subjecta, et ei esse offerenda. Unde hoc sacrificium Deo fiebat, ad servitatem hominis protestandam, quod ad religionem directe pertinet. Secundum autem sacrificium, quod erat hostia pro peccato, ut dicit S. Thomas offerebatur Deo ex necessitate remissionis peccati: unde hoc potius ad poenitentiam pertinere videtur. Tertium denique erat hostia pacifica, quæ Deo pro gratiarum actione offerebatur, vel pro salute, et prosperitate offerentium, ex debito beneficii, vel accipiendi, vel accepti; et hoc pertinet ad gratitudinem, quæ,

si distincta est a religione, non tamen est species ejus (ut diximus solutione ad primum) sic ergo ex diversitate illorum sacrificiorum, non colligitur diversitas in virtute religionis.

XXVIII. Vel secundo dicatur, quod si illa sacrificia proxime ad divinum cultum referantur, licet differant in actu exteriori, aut materia circa quam cultus, habent tamen eandem rationem formalem, quia Deo exhibentur, quatenus in perfectione omnem excellit creaturam. Dicuntur tamen tria genera sacrificiorum, non quia generice, aut specificè differant, sed propter diversum modum, quo fiebant, sicut dici solet, quod sunt diversa genera hominum, propter diversos mores, qui in illis sunt, non quia generice differant.

ARTICULUS IV.

Utrum religio sit specialis virtus ab aliis distincta?

I. Suppositis duobus articulis præcedentibus, in quibus determinatum est religionem esse virtutem et esse unam, hoc est, quod sit indivisa in se (idem est enim esse unum, et esse indivisum) in præsentem inquirat sanctus doctor, quomodo sit divisa a qualibet alia virtute theologica, vel morali; an vero identificetur cum aliqua morali, quæ exhibeat honorem creaturæ, vel sit distincta ab omnibus.

II. Circa quod affirmative respondet, videlicet: Religio est specialis virtus ab omnibus aliis distincta, quod probat hoc discursus: Virtus ordinatur ad bonum; ergo ubi est specialis ratio boni, debet esse specialis virtus. Consequentia constat ex antecedenti, quia sic se habet virtus ad bonum, sicut specialis virtus ad speciale bonum. Ulterius:

Sed bonum ad quod ordinatur religio est speciale; ergo ipsa est virtus specialis. Antecedens probatur: Bonum ad quod ordinatur religio est non exhibere Deo debitum honorem; sed honor Deo debitus est specialis: ergo bonum ad quod ordinatur religio est speciale. Consequentia est bona ex præmissis. Major est ipsa essentia religionis, ut constat ex articulo primo et secundo præcedentibus. Minor probatur: Honor debetur ratione excellentiæ, sed in Deo reperitur specialis excellentia: ergo ei debetur specialis honor. Major est per se nota: consequentia bona. Minor probatur: Excellentia est dignitas, seu superioritas, qua unum excedit aliud; sed Deus omnia excedit in infinitum secundum omnem modum, et excessum; ergo. Totus discursus parificatur in humanis, ubi diversis excellentiis personarum diversus honor exhibetur, ut patri, regi, etc.

III. Discursus iste solum potest in illatione difficultatem facere, quia in prima consequentia ponitur, quod ubi est specialis ratio boni, est specialis virtus, quia virtus ordinatur ad bonum. Et postea subsumitur, quod est specialis ratio boni in religione, quia est specialis excellentia; hic opus, hic labor, quia excellentia, et bonum, non sunt idem in D. Thoma, ut expresse habet hic ad tertium, et multis aliis in locis; distinguit enim bonum, et excellens in eo, quod bonum est objectum amoris, excellens vero objectum honoris; et quod bonitas Dei communicatur creaturæ, non vero excellentia; et ideo charitas, inquit sanctus doctor, quia diligitur Deus non est virtus distincta a charitate, qua diligitur proximus; ergo non bene arguitur a bonitate ad excellentiam. Nec verum etiam est, quod omnis virtus ordinetur ad bonum tamquam ad objectum, si quidem loco

citato, bonum ponitur objectum amoris; et excellens condistinctum a bono, ponitur objectum honoris et religionis.

IV. Respondetur, quod D. Thomas in solutione ad tertium non loquitur de eadem bonitate de qua locutus fuerat in corpore, quia ad tertium loquitur de bonitate, quæ est in objecto, quod diligitur, et adhuc de hac dicitur infra dubio secundo, quod est idem cum excellentia, ratione cujus exhibetur honor personæ, quamvis differant secundum diversas rationes formales, et secundum diversum modum terminandi amorem, vel honorem. At vero in corpore articuli non sumitur bonum tam stricte, sed magis ample, quatenus videlicet extenditur ad omne objectum cujuscumque virtutis, et constat quod objectum religionis non est ipsum bonum divinum, ut dictum est articulo secundo, propter quod infra dicitur quod non est virtus theologica: sed ejus objectum est exhibere honorem divinæ excellentiæ; et bonum quod est in tali exhibitione honoris, est speciale bonum quod religio respicit, propter quod ponitur specialis virtus. Et sic constat, quod discursus est legitimus ex hoc principio: Quod omnis virtus respicit bonum; et sic bene infertur, quod ad speciale bonum debet assignari specialis virtus; constatque quomodo hoc principium sit verum: Quod virtus ordinatur ad bonum, sumendo bonum secundum quod est prædicatum generale omni objecto virtutis; sicut etiam malum dicitur objectum vitii.

V. In solutione ad secundum asserit S. Thomas, quod ad religionem pertinent elicitive quæ secundum rationem suæ speciei pertinent ad reverentiam Dei; imperative autem omnia ea, quæ in gloriam Dei fiunt. Cum constet autem plures actus aliarum potentiarum ad Dei veneratio-

nem, et reverentiam pertinere, religionem vero in voluntate solum reperiri, magnum insurgit dubium in præsentia, an possit esse actus elicitive alicujus virtutis, qui non sit actus illius potentiae in qua virtus existit. Hoc infra quæst. LXXXIII, art. III, loquendo de oratione, quæ est actus intellectus in singulari determinabitur; modo vero in communi de quacumque potentia sive exteriori, sive interiori id inquirimus.

DUBIUM UTRUM ACTUS UNIUS POTENTIAE POSSIT ESSE ELICITIVE AB HABITU EXISTENTE IN ALIA POTENTIA?

I. Non procedit hoc dubium de actibus illis, qui a religione procedunt intra eandem potentiam in qua est; tales enim si habeant ex ratione suæ speciei exhibere reverentiam Deo, certum est elicitive a religione procedere, cum simul procedant a potentia in qua est religio. Pondus ergo difficultatis quæ non videtur hucusque ad fundamentum exinanita, est de illis actibus, qui ab alia potentia fiunt, et non habent aliam speciem, et bonitatem, quam exhibere reverentiam Deo, quos tamen ut proprios, et immediatos religionis (et consequenter ut elicitos) agnovit S. Thomas supra articulo primo ad primum, ut sacrificare, adorare, etc. Pullulat ergo tota difficultas ex una radice, scilicet quod habitus nunquam elicit actum nisi cum aliqua potentia; non enim est intelligibile quod potentia non operante actus aliquis egrediat ab habitu, si quidem actus ille non est ab habitu extra subjectum, sed ab habitu aliquo subjecto existenti; et ita oportet quod anima influat in tali actu. Anima autem non operatur cum aliquo habitu, nisi mediante aliqua potentia, cum ha-

bitus operativi semper sint in anima mediante potentia. Cui doctrinæ si addamus, quod actus ille est immanens, plane sequitur quod non possit egredi ab habitu, nisi manendo in eadem potentia, in qua est habitus, non autem operando in alia in qua non est.

II. Nec recurri potest ad virtutem aliquam, seu modum diffusum a tali habitu in aliam potentiam. Nam inquiri, qua actione diffunditur illa virtus, seu modus. Si actu procedente ab ipso habitu, currit ratio posita: nam actus ille etiam debet esse a potentia, in qua est talis habitus: iste autem habitus est immanens: ergo nihil facit, quod transeat ad aliam potentiam. Et dato quod faciat, jam ille actus non erit elicitus a virtute diffundente superiori, sed a diffusa virtute, et posita in alia potentia; et hoc erit talem actum esse imperatum, non elicitum a potentia superiori. Et ex hoc accrescit difficultas: nam etiam quando virtus, vel potentia superior imperat inferiori, aliquid imprimit inferiori, quo actuata producit actum perfectiorem, et ordinatum ad finem imperantis: ergo si talis diffusio virtutis sufficit, ut ille actus dicatur elici a virtute diffundente, cur non sufficet, ut dicatur elici a virtute imperante? Aut quæ est distinctio inter impressionem virtutis imperantis in potentia aliena, et virtutis elicentis in potentia aliena?

III. In hoc puncto, et circa explanationem D. Thomæ extreme videntur processisse pater Suarez et magister Torres; ille enim libro II de religione, cap. III, præsertim numero VIII, censet proprie nullum dari actum elicivum a religione extra potentiam, in qua est; et idem est de quacumque alia virtute, sed omnes istos actus existimat esse imperatos ex motione religionis, aliquan-

do quidem ex immediata motione, aliquando ex mediata, quia medianibus aliis virtutibus producuntur, et in communi modo loquendi primi solent vocari eliciti, secundi autem imperati. At vero magister Torres tomo primo de religione, quæst. LXXXI, art. VII, disp. III, per aliud extremum censet omnem actum procedentem ex impressione, et communicatione reali virtutis, seu habitus existentis in alia potentia esse elicivum a tali virtute. Unde infert numero undecimo, quod si esset vera illa sententia, quod actus imperans imprimit potentiis, seu actibus inferioribus modum intrinsecum et realem actus, illi essent eliciti a virtute imperante.

IV. Et quidem totum fundamentum Suarez radicatur in una propositione, scilicet, quod religio non habet aliquam efficientiam physicam, vel moralem in actus externos, vel alterius potentiae nisi mediante actu elicivum ab ipsa religione. Cujus ratio est, quia efficientia physica non est nisi per operationem physicam; non operatur autem physice aliqua virtus, nisi quatenus tali virtute utitur ipsa potentia, ac per hoc non potest habere physicam efficientiam, nisi per actum elicivum a potentia, in qua est talis habitus. Similiter neque moraliter efficit, aut movet potentias inferiores, nisi applicando eas ad operandum: applicatio autem ista fit per aliquem actum elicivum a voluntate, seu potentia, in qua est: ergo non efficit aliquid in aliam potentiam religio, nisi mediante actu elicivum a potentia in qua est. Ex qua propositione, seu principio infert Suarez, quod virtus superioris potentiae non potest dare facilitatem, seu modum, aut virtutem inferiori potentiae ad operandum, nisi in quantum dat facilitatem ipsi actui elicivum, quo debet movere potentiam inferiori-

rem: facilitas autem voluntatis, qua movet potentias inferiores ad operandum per actum a se elicivum, non ponit intrinsecam facilitatem in potentia inferiori exequente; tum, quia, si aliunde habeat impedimenta potentia inferior, non tollit ea motio superioris potentiae, sed per proprias dispositiones potentiae inferioris tollenda sunt; tum, quia potentia superior, si elicit actum, potest quidem per illum applicare, et imperare potentias inferiores. Cæterum mediante illo actu potentia inferior non dicitur elicere, sed ad summum suscipere aliquid, ut eliciat tamquam mota, et applicata a superiore. Unde jam virtus superior non dicitur elicere in potentia inferiori, aut dare illi potentiae facilitatem intrinsecam ad operandum, ita ut illa operatio procedat a superiori.

V. Fundamentum vero magister Torres sic potest colligi ex ejus notabilibus, quia quando a potentia nuda, et spoliata omni habitu, vel quando ab uno habitu in alium habitum alterius potentiae fit imperium, non ponitur aliquid intrinsecum in re imperata: ergo si intrinsecum ponit, non est ad imperandum, sed ad elicivum. Antecedens patet, quia quando potentia nuda movet alteram potentiam, non potest ei præstare, quod eliciat actum, neque quantum ad substantiam, neque quantum ad facilitatem. Quantum enim ad substantiam actus, ipsa potentia mota est sufficiens principium, neque quoad substantiam potest procedere ab alia potentia, alias actus amoris posset elici ab intellectu, et cognitio a voluntate. Quoad facilitatem autem, et modum, potentia non potest illum præbere, cum sit denudata omni habitu, qui solum præbet facilitatem, et modum: ergo tunc potentia superior movet inferiorem imperando, et applicando illam sine impressione

alicujus talis, et intrinseci. Et simile est de habitu, quando movet habitum alterius potentiae; tunc enim non præbet illi facilitatem ad actum, quia ad eum inclinatur ipse habitus inferior; neque quoad substantiam, quia ad hoc sufficit potentia: ergo nihil reale ei imprimitur: invenimus ergo jam verum imperium sine impressione alicujus intrinseci. Unde quando aliqua potentia superior, vel habitus diffundit suam virtutem ad aliam inferiorem, semper est ad eliciendum.

VI. Si difficultas ista ex ipsis D. Thomæ fontibus haurienda sit, tria invenio apud ipsum, quibus proposita dubitatio videtur solvi. Primum est contra Suarez, pro certo habendum esse in D. Thoma, quod virtus existens in una potentia, non solum potest imperare, et applicare, sed etiam elicere actum alterius potentiae. Secundum est, quod potentia, vel virtus movens alteram, non solum quando imprimitur ei ad eliciendum actum, sed etiam quando movet per modum imperii, imprimitur potentiae inferiori aliquam formam, et aliquid reale. Tertium est, quod discrimen inter imperare, et elicere circa actus alterius potentiae, consistit in eo, quod imperans imprimitur potentiae inferiori ordinando actum imperatum in finem extrinsecum; eliciens autem imprimitur inferiori ordinando actum in finem intrinsecum, seu objectum specificativum.

VII. Et quia hæc dicta probanda non sunt, referendo diversas auctorum sententias, quæ circa hoc punctum variæ sunt, sed solum ex ipsis D. Thomæ locis, et rationibus, ideo solum verba sancti doctoris, in quibus continentur adducimus.

VIII. Primum dictum manifeste habetur in D. Thoma in iv, dist. xv, quæst. iv, art. i, quæstiuncula ii, in fine corporis, ubi ita inquit: « Ora-

tio actus latriæ erit elicitive. Nec obstat, quod latria in voluntate est, non in ratione, cujus actus est oratio, quia justitia cujus pars est latria materialiter utitur actibus omnium virium, ut ex eis reddat cuilibet quod suum est: unde cohibet actum concupiscibilis ne aliquis mœchetur, et actum irascibilis ne quis occidat, et similiter utitur actu rationis, ut ex eo Deo reverentiam exhibeat. » Hæc S. Thomas. Quam doctrinam etiam tradit in præsentibus articulo primo præcedenti ad primum, et infra quæst. lxxxiii, art. i ad tertium. Et eadem ratione supra quæst. iii, art. i ad tertium ait confessionem exteriorem fidei elicitive esse a fide; et denique in iv, distinct. xvii, quæst. iii, art. ii, quæstiuncula iii, ait, quod confessio peccatorum pertinet elicitive ad poenitentiam, et confessio beneficiorum Dei ad latriam, et tamen constat has confessiones fieri ore, et lingua, quæ est alia potentia ab ea, in qua residet poenitentia, et religio, et fides.

IX. Secundum dictum habetur etiam apud D. Thomam in iii, dist. xxii, quæst. iii, art. i, quæstiuncula prima in corpore, ubi inquit: « Cum ergo in viribus animæ voluntas habeat locum primi motoris, actus ejus est prior quodammodo actibus aliarum virium, in quantum imperat eos secundum intentionem finis ultimi, et utitur eis in consecutione ejusdem. Et ideo vires motæ a voluntate duo ab ea recipiunt: primo, formam aliquam ipsius, secundum quod omne movens, et agens imprimitur suam similitudinem in motis et patientibus ab eo: » et post pauca: « Hæc autem forma quam a voluntate vires motæ participant est omnibus communis. Unde præter eam habitus, qui sunt perfectiones earum habent spirituales formas, secundum quod congruit potentiae,

quam perficiunt per comparisonem ad actus objecta. » Et in eodem tertio, dist. xxvii, quæst. ii, art. iv, quæstiuncula iii ad quintum: « Unaquæque inquit virtus, quæ est in inferiori potentia habet quamdam formam, quæ est virtus ex participatione perfectionis superioris potentiae; sed formam, quæ est hæc virtus habet ex natura propriæ potentiae per determinationem ad proprium objectum: et hanc formam, et modum ponit unaquæque virtus circa suum actum, et iterum illam formam, vel modum, quem habet ex superiori; sicut temperantia in actu suo ponit modum proprium, et prudentiæ, et charitatis, et gratiæ. » Constat autem charitatem imperative se habere respectu temperantiæ, et tamen formam, seu modum, quem communicat temperantiæ, vocat S. Thomas formam, quæ est virtus. Quo pacto etiam idem sanctus doctor dicit: « Quod charitas ponit aliquid extrinsecum in fide, » ut patet xiv de veritate, artic. v ad quartum: « Id, quod ex charitate in fide relinquitur, est fidei intrinsecum. » Et idem habet artic. vii, solutione ad primum et ad tertium. Et videri etiam potest in prima secundæ, quæst. xvii, art. iv, ubi agit de modo, quo actus imperatus, et imperans dicuntur unus.

X. Tertium dictum colligitur imprimis ex quæstione viii de charitate, in disputatione, artic. v ad tertium, ubi inquit: « Virtus elicit illos actus tantum, qui sunt secundum rationem propriæ formæ, sicut justitia recte facere, et temperantia temperanter, sed imperare dicitur omnes actus, quos ad suum finem advocat. » Idem etiam tradit in tertio, distinct. xxvii, quæstione ii, artic. iii, quæstiuncula iii, ubi ponit distinctionem inter elicere actum et imperare: et in quarto, distinct. xv, quæst. iii, artic. i, quæstiuncula iii,

ubi ponit actum elici ab illa virtute, quæ convenit cum actu in propria ratione objecti videatur ibi.

XI. Cæterum profundius tradidit totam hanc doctrinam sanctus doctor iii part. quæst. xix, art. i, in medio corporis, his verbis: « Actio ejus quod movetur ab altero est duplex. Una quidem, quam habet secundum propriam formam: alia autem, quam habet secundum quod movetur ab altero, sicut securis operatio secundum propriam formam est incisio; secundum autem quod movetur ab artifice, operatio ejus est facere scamnum. Operatio igitur quæ est alicujus rei secundum suam formam, est propria ejus, nec pertinet ad moventem, nisi secundum quod utitur hujusmodi re ad suam operationem: sicut calefacere est propria operatio ignis, non autem fabri, nisi quatenus utitur igne ad calefaciendum ferrum. Sed illa operatio, quæ est rei solum secundum quod movetur ab alio, non est alia præter operationem moventis ipsam, etc. Et ideo ubicumque movens, et motum habent diversas formas, seu virtutes operativas, ibi oportet quod sit alia operatio moventis, et alia operatio propria moti, licet motum participet operationem moventis, et movens utatur operatione moti. » Hæc D. Thomas.

XII. Ex qua doctrina sumimus fundamentum solidum omnium dictorum, applicando ea, quæ tradit idem sanctus doctor 2-2, de veritate, art. xiii, et 1-2, quæst. xvii, art. i, scilicet, quod voluntas, et ratio sunt potentiae ad invicem ordinatæ, et ideo ad invicem movere se possunt. Et ita potest voluntas habere duplicem actum: unum, qui competit ei secundum suam naturam, in quantum tendit in proprium objectum absolute; alium, qui competit ei secundum id quod ex impressione rationis relinquitur in voluntate, si-